

ساختارشناسی کرشاسب نامه اسدی طوسی
(روایت شناسی، تطبیق نظریه پراپ و بررسی
وثرگی های سبکی و زبانی)

تحقیق و پژوهش:

علی عابد کخاثراله، رمضان بخدزی

انتشارات پالیز سخن

سرشناسه	: عابد کهخاژاله، علی، ۱۳۵۷
عنوان و نام پدیدآور	: ساختارشناسی گرشاسبنامه اسدی طوسی: روایت شناسی تحقیق و پژوهش: علی عابد کهخاژاله، رمضان مجوزی
مشخصات نشر	: تهران: پالیز سخن، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	: ۱۸۰ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۲۱-۰۲-۲
شناسه افزوده	: مجوزی، رمضان، ۱۳۵۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۱۴۱۳۶۱

انتشارات پالیز سخن

ساختارشناسی گرشاسب نامه اسدی طوسی

علی عابد کهخاژاله، رمضان مجوزی

طراح جلد : سمانه تقوی ملایر

صفحه آرا : طیبه محبوبی: د

نوبت چاپ : اول، تهران: ۱۳۹۴

شمارگان : ۵۰۰ نسخه

قیمت : ۱۲۰۰۰۰ ریال

انتشارات پالیز سخن

آدرس دفتر مرکزی: تهران، بزرگراه نواب، نبش خ شکوفه، ساختمان توکای ۳

پلاک ۳۰۱

تلفن دفتر مرکزی: ۰۲۱-۶۶۸۸۱۰۶۲

فهرست مطالب

۷	 مقدمه
	فصل اول: تعاریف و کلیات
۱۳	 ادبیات
۱۴	 حماسه
۱۵	 ویژگی های منظومه های حماسی (برساسب نامه)
۲۳	 روایت شناسی
۲۴	 عناصر داستان
۴۰	 ریخت شناسی
	فصل دوم: بررسی عناصر داستان
۴۵	 طرح یا پیرنگ
۴۸	 خلاصه داستان
۵۴	 عناصر طرح
	فصل سوم: ریخت شناسی
۱۱۱	 ساختارگرایی و رابطه آن با ریخت شناسی

۱۱۲	ریخت شناسی.....
۱۱۳	ولادیمیر پراپ.....
۱۱۷	خویشکاری.....
۱۱۸	خویشکاری اشخاص قصه.....
۱۲۸	ریخت شناسی منظومه گرشاسب نامه.....
۱۲۹	حکایت نبرد گرشاسب با شاه کابل.....
۱۳۴	حکایت نبرد گرشاسب با منهراس دیو.....
	فصل چهارم: ویژگی های زبانی و ادبی
۱۴۵	سبک.....
۱۴۶	مختصات سبکی منظومه گرشاسب نامه.....
۱۴۶	• سطح زبانی.....
۱۵۷	• ویژگی های ادبی.....
	فصل پنجم: نتیجه گیری
۱۷۷	فهرست منابع و مآخذ.....

مقدمه

یکی از انواع ادبی در ادبیات قصه، می باشد. قصه و داستان عمری به درازای تاریخ بشریت دارد. انسان، در طول تاریخ سواره به گفتن و شنیدن قصه توجه داشته است. بنابراین قصه ها و داستان ها منعکس کننده ی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اعصار مختلف می باشند. از جمله این داستان ها، داستان های پهلوانی و حماسی است که با روح ملیت گرایی هر قوم پیوند خورده است. داستان های حماسی بیانگر مرارت ها و رنج هایی است که ملل مختلف در راه استواری مبانی ملیت و مدنیت متحمل شده اند. ظاهراً منظومه های حماسی به دورانی باز می گردد که روحیه ی وطن پرستی و ملی گرایی در آنج قرار داشته است. در این میان قرون چهارم و پنجم هجری در تاریخ حماسه سرایی ایرانیان از اهمیت شایانی برخوردار است. تسلط اقوام بیگانه ی ترک و عرب و تحقیر ایرانیان، انگیزه ی اصلی زنده کردن افتخارات قوم ایرانی گردید. در نتیجه، بزرگ مردانی از ایران زمین این مهم را بر عهده گرفته و آثاری جاوید خلق نمودند که بیانگر پیکشتازی ایرانیان در راه استواری مبانی ملیت و مدنیت می باشد. ما نیز برای آشنایی بیشتر با میراث این قوم کهن، بر آن شدیم تا در این پژوهش به بررسی عناصر داستان در گرشاسب نامه، تطبیق آن بر اساس نظریه ی پراپ و همچنین بررسی ویژگی های سبکی و زبانی این اثر سترگ پردازیم تا اولاً به شناخت دقیق آن و آثار مشابه آن برسیم ثانیاً خدمتی ناچیز به فرهنگ و ادب ایران زمین کرده باشیم.

ابونصر علی بن احمد اسدی طوسی

ایران زمین و امदार بزرگ ادیبان و دانشمندانی است که راهی سخت و ناهموار را به سوی قلّه‌های ترقی پیموده‌اند و در گذرگاه‌های تاریخی، با خلق آثاری سترگ، کورسوی امید را جهت زنده نگهداشتن افتخارات قومی و نژادی در دل ایرانیان زنده نگاه داشته و در مقابل ترک تازی‌های اعراب و اقوام بیگانه عَلم مقاومت برافراشتند. در میان دانشمندان و ادیبان بزرگ ایران زمین، حماسه‌سرایان را مرتبه‌ای دیگر است، چرا که با یادآوری و ثبت دوی‌ها و رشادت‌های اقوام ایرانی، سیادت و سروری اعراب را از ایران زمین برانداختند و آثاری عظیم به وجود آوردند که معرف ایران و ایرانی در طول تاریخ، بوده و هست. در آن میادین سرچند در مقام حماسه‌سرایی کسی به مرتبه‌ی فردوسی طوسی نمی‌رسد، اما اسدی طوسی نیز از جایگاهی ارزنده برخوردار است. از بدایت احوال او اطلاعاتی دقیق در دست نیست.

ذبیح‌الله صفا در کتاب «تاریخ ادبیات ایران» درباره‌ی احوال او می‌گوید: «ابونصر علی بن احمد اسدی باید در اواخر قرن چهارم یا اوایل قرن پنجم ولادت یافته باشد و به هر حال دوره‌ی بلوغ او در شاعری مصادف بود با انقلابات خراسان و غلبه سلاجقه بر آن دیار و برافتادن حکومت غزنویان از آن سامان. چون اسدی محیط مساعدی در چنین وضع نابسامان برای شاعری نمی‌یافت، ناگزیر خراسان را ترک گفت و از مشرق به مغرب ایران روی نهاد و بار اقامت در آذربایجان افکند. وی در این زمان با سلاطین ذیل معاصر بوده و با آنان ارتباط داشته است:

۱. امیر ابودلف پادشاه نخجوان و این پادشاه همان است که اسدی گرشاسب‌نامه را به نام او نظم کرد.

۲. امیر اجل شجاع‌الدوله ابوشجاع منوچهر بن شاوور از پادشاهان شدادی، قصیده‌ی اسدی در مناظره‌ی قوس و قزح و رمح در مدح این پادشاه است.

تاریخ وفات اسدی را هدایت در مجمع‌الفصحاه سال ۴۶۵ نوشته است. از آثار اسدی یکی کتاب لغت فرس است که از جمله کهن‌ترین لغت‌نامه‌های فارسی است و به علّت

اشتمال بر اشعار شعرای متعددی از قرن چهارم و اوایل قرن پنجم از باب تحقیق در تاریخ شعر فارسی نیز قابل توجه است.

از آثار منظوم او آنچه در دست است، نخست مناظرات اوست و دوم منظومه‌ی گرشاسب‌نامه.

هدایت از قصاید مناظرات اسدی چهار مناظره‌ی آسمان و زمین، مغ و مسلمان، نیزه و کمان و شب و روز را نقل کرده است و برون بر این چهار مناظره، قصیده‌ی دیگری به عنوان مناظره بین عرب و پارسی افزوده است.» (صفا، ۱/۱۳۷۲: ۲۳۲-۲۳۱).

معرفی منظومه‌ی گرشاسب‌نامه

«این کتاب، داستان منظومه است که نسخ مختلف آن از ۷ تا ۱۰ هزار بیت به بحر متقارب مثنی‌مقصور یا محذوف دارد و اسدی آن را به سال ۴۵۸ به پایان برده و ظاهراً در حدود سال ۴۵۶ به نظم آن شروع کرده بود.» (همان: ۲۳۱).

اسدی کار سرودن این منظومه را به درخواست امیر ابودلف پادشاه نخجوان در سال ۴۵۶ آغاز کرد. این منظومه، کاملاً حماسی و دارای خصائص منظومه‌های پهلوانی است. «منبع و مأخذ اسدی در نظم گرشاسب‌نامه، گرشاسب‌نامه‌ی ابوالمؤید بلخی بوده است که خود دفتری از شاهنامه‌ی بزرگ او شمرده می‌شود و کتاب خاص بود به نام کتاب «گرشاسب» یا «اخبار گرشاسب» شهرت داشت و صاحب تاریخ سیستان آن کتاب را می‌شناخته و از آن استفاده کرده است» (همان: ۲۳۳).

«گرشاسب‌نامه راجع به داستان گرشاسب، پهلوان سیستان، جد سلاطین رستم است. اسدی برای نقل داستان گرشاسب، از شرح سلسله نسب او و فرار جمشید به سیستان پس از آشفتن حال وی و پناه بردن به خانه‌ی کورنگ‌شاه و عشق با دختر او و تزویج وی آغاز کرده، به زادن تور از پشت جمشید رسیده و از آن پس اخلاف تور یعنی شیدسپ شاه، طورگ، شم و اثرط را نام برده است که همه شاهان زابلستان بوده‌اند.

از اثرط پسری آمد گرشاسب و از اینجا داستان گرشاسب پهلوان آغاز شده و سرگذشت او به تفصیل آمده و سفرهای وی به توران و افریقیه و هند و جنگ‌ها و

هنرنمایی‌هایش در آن نواحی و مفاوضات کرشاسب با برهمن و خوارق عاداتی که در جزایر اقیانوس هند دیده و کارهای بزرگ و دور از عاداتی که بر دست او گذشته، وصف شده است. داستان کرشاسب پر است از خوارق عادات در باب آن پهلوان و از آن جمله است رزم با اژدها و کشتن آن و جنگ با بیر تناور و مقاتلت با منهراس دیو و شگفتی‌هایی که کرشاسب در سرزمین هندوستان و جزایر اطراف آن دید» (صفا، ۱/۱۳۷۲: ۲۳۳-۲۳۲).

«دقت اسدی در نقل مطالب از نثر به نظم و حفظ اصالت داستان باعث سندیت اثر او در نزد مورخان می‌مانند صاحب «مجلد التواریخ» شد. اسدی، از ایراد حکم و امثال و بیان مواعظ و نصایح غافل نمانده است. قدرت او در وصف و در یکدست کردن کلمات و آوردن ترکیبات منسجم و استوار و به کار بردن تشبیهات بسیار دقیق و ظریف از همه جای کرشاسب نامه اسکندر است. تبخّر اسدی در لغت، باعث شد که مقدار کثیری از لغات مهجور دری را در اشعار خود بجا بماند» (همان: ۲۳۳).